Ünye Şehrinde Sanayi ve Ticaret Fonksiyonlarının Mekânsal Analizi

Prof. Dr. Barış Taş

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7469-9948>

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Çankırı – TÜRKİYE

Ali Yamak

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9526-062X>

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Çankırı – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 06.10.2020

Kabul: 07.02.2021

On-line Yayın: 31.03.2021

Anahtar Kelimeler

Ünye

Şehir

Sanayi

Ticaret

Sürdürülebilir Gelişme

Araştırma Makalesi

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.46759>

Öz

Yerleşmeler tarihin her döneminde insan ve faaliyetlerini yansıtan önemli somut unsurlar olmuşlardır. Coğrafya bilimi de yerleşme coğrafyası kapsamında tüm yerleşmeleri farklı yönleriyle ele alıp inceler. Yerleşme coğrafyası, sistematik olarak kırsal ve kentsel olmak üzere iki alt alana ayrılır. Kentsel yerleşmeler kapsamında ele alınan bu çalışmada ilçe merkezi olmasına rağmen sanayi ve ticaret fonksiyonları gelişmiş olan Ünye şehri incelenmiştir. Ordu iline bağlı bir ilçe idari alanına merkezlik yapan Ünye, sahip olduğu fonksiyonlar açısından çevresindeki yerleşmelere merkezlik yapan bir şehir yerleşmesidir. Kentsel yerleşmelerde en baskın fonksiyon sanayi ve ticarettir. Bu bağlamda Ünye, çevresine göre sanayi ve ticaret fonksiyonları açısından gelişmiş bir şehir yerleşmesidir. Bununla birlikte Ünye şehrinde sanayi ve ticaret fonksiyonları mekânsal açıdan farklılıklar göstermektedir. Çalışmada bu farklılıklar coğrafyanın temel ilkeleri doğrultusunda ortaya konulmuştur. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve arazi gözlemleri yardımıyla Ünye şehrindeki sanayi ve ticaret fonksiyon alanları analiz edilmiştir. Çalışmada ulaşılan en önemli bulgu, sanayi ve ticaret alanlarının birbirinden farklı yerlerde konumlandığı şeklindedir. Ticaret alanları şehir merkezinde yoğunlaşırken sanayi alanları yerleşim alanları dışında, karayolu ulaşımının kolaylıkla gerçekleştiği yerlerde gelişim göstermiştir. Şehrin sürdürülebilir gelişiminde, sanayi ve ticaret alanlarının mevcut durumu ile nasıl ve ne yönde gelişim göstermesi gerektiğinin planlanmasında bu tür çalışmaların karar vericilere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Taş, B. ve Yamak, A. (2021). Ünye Şehrinde Sanayi ve Ticaret Fonksiyonlarının Mekânsal Analizi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(84): 409-426.

Spatial Analysis of Industrial and Commercial Functions in the City of Ünye

Prof. Dr. Barış Taş

Cankiri Karatekin University, Faculty of Literature, Department of Geography, Cankiri – TURKEY

Ali Yamak

Çankırı Karatekin University, Institute of Social Sciences, Department of Geography, Graduate Student, Cankiri – TURKEY

Article History

Submitted: 06.10.2020

Accepted: 07.02.2021

Published Online: 31.03.2021

Keywords

Ünye

City

Industry

Trade

Sustainable Development

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.46759>

Abstract

Settlements are among the important tangible assets that show humanity and their activities in every period of history. Geography, examines all settlements from different aspects within the scope of settlement geography. The settlement geography is systematically divided into two subdivisions as rural and urban settlements. In this study, which is handled within the scope of urban settlements, Ünye city, which has developed industrial and commercial functions, has been examined. Being the center of a district area of Ordu province, Ünye is a city settlement that is the center of the surrounding settlements in terms of its functions. Industry and trade are the most dominant function in urban settlements. In this context, Ünye is a developed city settlement in terms of industrial and commercial functions. However, industrial and commercial functions differ in terms of spatial in Ünye city. In the study, these differences were revealed in line with the basic principles of geography. With the help of Geographical Information Systems and field observation methods, industry and trade function areas in Ünye were analyzed. The most important finding reached in the study is that the industrial and commercial areas are located in different places in the city. While commercial areas were gathered in the city center, industrial areas developed in places other than residential areas, where road transport can be easily realized. It is thought that such studies will contribute to decision-makers in the sustainable development of the cities, in planning how and in what direction the industrial and commercial areas should develop.

GİRİŞ

İnsan, yeryüzünde yaşayan ve doğal ortamdan faydalanan bir canlı olması nedeniyle, hem doğal çevreden etkilenmekte hem de doğal çevreyi değiştirerek etkilemektedir. İnsanoğlu yeryüzünde yaşamını sürdürmek ve hayatının devamlılığı noktasında çeşitli faaliyetlerde bulunmak zorundadır. İnsanın yeryüzünde yürütmüş olduğu tüm faaliyetler beşeri faaliyetler olarak nitelendirilmektedir. Beşeri faaliyetler içinde en mühimlerinden biri olan *yerleşme* faaliyeti insan yaşamı için önemli bir olgudur.

“*Yerleşme*” faaliyeti insanoğlu ile var olan ve anlam taşıyan bir faaliyet alanıdır. İnsanın yeryüzünde yaşamaya başladığı günden bugüne kadar barınma ihtiyacı duyduğu kuşkusuz bir gerçektir. Bu durumda yerleşim, en eski ve hiçbir zaman önemini yitirmemiş-yitirmeyecek bir beşeri faaliyettir (Taş, 2016: 11). Dolayısıyla doğal ortam ve insan arasındaki ilişkinin bir ürünü olan yerleşmenin evrimine de kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Tunçdilek (1967), diğer canlılardan farklı bir özelliğe sahip olan insanın yaşamak için yapmış olduğu davranışları dört grupta ele almıştır. Bunlar; 1- gıda temin etmek, 2- su temin etmek, 3- giyecek temin etmek, 4- korunmasını ve istikrarını temin etmek. İnsanoğlu yeryüzünde ortaya çıktığı günden itibaren ilk olarak hayatta kalmak ve yaşama tutunabilmek için kendisine yiyecek ve su temin etmiştir. Gıda ve su temini insanların yeryüzünde dağılışında rol oynayan iki önemli unsurdur. İnsanlar bu iki unsura bağlı olarak, gıda maddeleri ve suyun bulunabileceği bölgenin dışına çıkmazlar. Bilindiği gibi insanlık su kaynaklarına yakın yerlerde yaşamını sürdürmüş, daha sonra doğal koşullar karşısında kendini geliştirerek doğayı anlamaya ve doğaya uyum sağlamaya çalışmıştır. Yiyecek ve su temininden sonra doğal şartlara uygun giyecek ihtiyacı hissetmiştir. Giyecek temini daha çok iklimsel şartlara bağlı olarak gelişmiştir. İnsanlar, tıpkı gıda ve su temininin mümkün olmadığı yerler gibi giyecek temininin bulunmadığı yerleri de terk etmişlerdir. Doğanın kendisi üzerindeki ezici üstünlüğüyle başa çıkmaya çalışan insan kendini koruyabilmek, avlanmak ve yaşam için gerekli bir takım faaliyetlerde bulunmuş ve neticesinde korunaklı barınaklar geliştirmiştir (Tunçdilek, 1967).

Doğanın kendisine sundukları karşısında kendini güvende hissetmeyen insanoğlu, dış etkilere karşı korunmak ve güvende kalmak için mesken bulma/yapma ihtiyacı hissetmiştir. İlk olarak doğanın kendisine hazır olarak sunduğu ağaç kovuğu ve mağaraları kendine yaşam alanı olarak seçmiştir. Daha ileriki dönemlerde insan, yaşam deneyimi kazanmasıyla aklını kullanmış ve kendisine barınak inşa etmiştir. Çevreden edindiği izlenimlerle bilgi birikimi artan insan, konar- göçer bir hayat sürerken kendisine pratikte daha faydalı ve korunaklı barınaklar yapmak için birtakım uğraşta bulunmuş ve hayvan kıl ve yünlerinden oluşturdukları çadırlar inşa edip buralarda barınmaya başlamışlardır. İnsanlar konar- göçer hayatın meskenleri olan çadırların ardından, fiziki çevreden elde ettikleri doğal malzemeleri kullanarak ilk taş, ahşap ve toprak meskenleri yapmışlar ve buralarda yerleşik düzene geçmişlerdir (Taş, 2016).

Tunçdilek (1967), meskenler için; “İnsan ve faaliyetlerini en canlı bir şekilde yansıtabildiğini, aynı zamanda insanın yeryüzünde ilk tesis ettiği inşa faaliyeti olma özelliği taşıdığını belirtmiştir. İnsanların tarlalardan, yollardan vb. tesislerden çok önce evlerini yapmış olmalarını kuvvetle muhtemel bulmaktadır. Ayrıca insanlar, kendilerini ve ailelerini gelebilecek tehlikelere karşı korumak, değişik iklim elemanlarının tesirlerinden kaçınmak, çoğalabilmek ve çocuklarını emniyet içinde büyütebilmek, dinlenmek, uyumak, nihayet yiyecek, giyecek ve içecek maddelerini emin ve güvenilir bir yerde muhafaza etmek gibi çok yönlü isteklerini ancak bir mesken kurmakla yerine getirebilmiştir” diye belirtmektedir (Tunçdilek, 1967: 34). Doğal olarak insanların bu tür ihtiyaçları yerleşme faaliyetini ortaya çıkarmıştır.

Yerleşik yaşama geçen insanlar artık su kaynaklarına yakın mekânlarda bir arada yaşamaya başlamışlardır. Çeşitli topluluklar halinde yaşayan insanlar daha iyi bir yaşam koşullarında nüfuslarını

arttırmışlar ve birbirlerine yakın meskenler inşa etmişlerdir. Nitekim yerleşmeler bilgi birikimi arttıkça gelişen teknoloji ile büyüyüp gelişmiş bugünkü anlamda kır yerleşmeleri ve şehir yerleşmelerini meydana getirmiştir. Yaşamını sürdürebilmek için barınma ihtiyacı duyan insan, bu ihtiyacını yerleşmeler yoluyla karşılamıştır. Hangi dönemde ve ortamda olursa olsun insanoğlu, gereksinimlerine uygun yerleşmeler bulmuş ve barınak/mesken/ev inşa etmiştir. Gerek doğal ortamda bulunan, gerekse insan ürünü olan barınaklar yaşanılan çevreye sahip olunan kültüre göre şekillenmiştir (Tolun-Denker, 1977).

İnsan topluluklarının yaşamına en uygun yerleri aramaları ve her türlü ihtiyaçlarını giderebileceği mekânlar bulmaları ile buralara yerleşmeleri bir yerleşim faaliyeti olarak algılanmalıdır. İnsanlar yeryüzündeki mekân ünitelerinde yerleşim faaliyetlerinde bulunurken bu faaliyeti devam ettirebilmek adına bir takım uğraşlarda bulunmaktadır. Bu uğraşların başında barınılacak mesken ve mesken üniteleri gelmektedir (Şahinalp M.S. vd., 2014). Avcılık ve toplayıcılık, tarım, hayvancılık, sanayi, turizm gibi pek çok sosyo-ekonomik unsur, bu yerleşmelerde insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için yapmış oldukları beşeri faaliyetlerdir.

Doğal çevre ile yerleşmeler arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Tüm beşeri unsurlarda olduğu gibi yerleşmeler de doğal ortamda yer almaktadır. Dolayısıyla yerleşmeler, doğal ortam şartlarından etkilenirler ve aynı zamanda doğal çevreyi etkilerler. Bu yaklaşım determinist bir bakış açısı olarak kabul edilir. Ancak günümüz dünyasında ve hatta gelecekte dahi bütünüyle ortadan kalkmayacak bir yaklaşımdır. Diğer bir ifade ile insanoğlu yeryüzünde yaşadığı müddetçe, yaşadığı ortamın doğal çevre şartlarından etkilenecektir (Tümertekin ve Özgüç, 1998).

Coğrafi çalışmalarda yerleşme kavramının yeri ve önemini ifade etmeden önce bu kavramla ilişkili olan yerleşme faaliyeti, ökümen ve yerleşim alanı kavramlarını açıklamak gerekmektedir. İnsanların yeryüzünde kendileri için en uygun yaşam alanlarını bulmaları ve buralara yerleşmeleri '*yerleşim faaliyeti*' olarak adlandırılmaktadır. İnsanların yeryüzünde yerleştikleri ve yerleşim faaliyetlerini sürdürdükleri alanların bütününe '*ökümen*' denilmektedir. Üzerinde yerleşim faaliyetlerinin meydana getirildiği arazi parçaları ise '*yerleşim alanı*' olarak tanımlanmaktadır. Yerleşim alanları, insanların barınmak veya tarım, hayvancılık gibi çeşitli ekonomik faaliyetlerde bulunmak için yerleştikleri yerleri ifade etmektedir. Yerleşilen bu alanlar sadece jeomorfolojik birim veya arazi parçasına karşılık değildir. Ayrıca doğal ortamın diğer unsurları ile iç içe girmiş olan ve bir veya birden fazla sayıdaki konut/konutlar tarafından işgal edilmiş bütünleşik bir oluşumdur. Dolayısıyla yerleşim alanlarını insan-doğal ortam etkileşimini en iyi biçimde ortaya koyan coğrafi unsurlar olarak ele almak gerekmektedir (Özçağlar, 2014).

Yerleşmelerin tasnifi, coğrafyada tartışılan ve kesinlik taşımayan bir konudur. Yerleşmeler temelde genel yaklaşımla kırsal ve kentsel yerleşmeler olarak ikiye ayrılmaktadır. Tüm yerleşmeleri birbirinden ayıran ve farklı kılan temel unsur, yerleşmenin sahip olduğu fonksiyondur. Çünkü yerleşmelerin sahip olduğu fonksiyonlar, yerleşmenin nüfusunu, sosyo-ekonomik özelliklerini ve hatta idari yapısını içine alır. Yerleşmeleri fonksiyonlarına göre sıralamak gerekirse hâkim ekonomik faaliyet türleri dikkate alınmalıdır. Buna göre primer faaliyetlerin (hammadde üretimi) hâkim olduğu yerleşmeleri '*kırsal yerleşmeler*'; sekonder (sanayi üretimi), tersiyer (hizmet üretimi), kuaterner ve kuiner (bilgi ve bilgiye dayalı hizmet üretimi) faaliyetlerin hâkim olduğu yerleşmeleri ise '*kentsel yerleşmeler*' şeklinde sınıflandırmak doğru olacaktır (Taş, 2016; Tümertekin ve Özgüç, 1998; Özçağlar, 2014; Özgüç ve Tümertekin, 2012; Benek, S. vd, 2007).

Kır ve kent yerleşmeleri arasında gerek fonksiyon ve gerekse idari yapı bakımından farklı yapıya sahip olan "*kasabalar*" da bulunmaktadır. Kasabalar, şehirlerin alt basamağını oluşturan yerleşmeler olup, köy yerleşmesi ile şehir yerleşmesi arasında köprü oluşturmaktadırlar. Fonksiyonları itibari ile şehirler kadar gelişmemiş ancak köy yerleşmelerine oranla bir hayli gelişmiş yerleşmelerdir.

Türkiye'deki yerleşmeler arasında önemli bir yeri olan kasabaları görmezlikten gelmek, sahip oldukları farklı özellikleriyle hem kırsal yerleşmelerinden hem de şehirlerden kolaylıkla ayrılan bu yerleşmeleri kırsal yerleşmelere veya şehir yerleşmelerine dâhil etmek mümkün değildir (Özçağlar, 2014). Bu nedenle kasabaları ayrı bir tip olarak ele almak gerekmektedir. Konumuz gereği kırsal yerleşmeler ve kasabalar farklı bir yerleşim alanı olduğu için ayrıntılı bir şekilde ele almaya ihtiyaç duyulmamıştır. Çalışma alanı kentsel yerleşme alanı olduğundan şehir ve şehirle ilişkili olgular, tanımlamalar, kuramlar ve yaklaşımlar üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmaya konu olan saha, Ordu iline bağlı bir ilçe idari alanının merkezi durumundaki Ünye şehridir. Ünye şehri; Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde, Ordu ili sınırları içerisinde ve ilin kuzeybatı kesiminde ilçe merkezi konumunda olan kentsel yerleşme alanıdır (Şekil 1).

Ünye'nin Lokasyon Haritası

Şekil 1: Ünye Şehrinin Lokasyon Haritası

Karadeniz coğrafi bölgesinin orta ve doğu bölümlerinin sınır kesiminde bulunan Ünye şehri, Ordu ilinin Samsun ile arasındaki batı sınırında yer alır. Ünye ilçesinin idari açıdan merkezi konumundaki şehir; fonksiyonel açıdan Ordu ilinin en fazla gelişen yerleşmeleri arasında yer alır. Ünye ilçesinin batısında Samsun'un Terme ilçesi ile Ordu'nun İkizce ve Çaybaşı ilçeleri, doğusunda Fatsa ilçesi, güneyinde ise Akkuş ve Kumru ilçeleri yer almaktadır (Şekil 1). Ünye ilçesi yaklaşık 500 km²'lik bir sahayı içine almaktadır. Araştırmaya konu olan Ünye, 18 mahalleden oluşan kentsel alan sınırı dâhilinde 30,30 km²'lik alana sahiptir. Ünye Belediyesi hizmet alan sınırı, 18 mahalleden oluşmaktadır ve kabaca doğu - batı doğrultusunda Karadeniz kıyı şeridi boyunca uzanıp yaklaşık 26 km²'lik sahadan oluşmaktadır. Ünye şehri, genel olarak Göbü, Killik, Çatalpınar, Pınarbaşı, Günpınarı ve Yazkonağı kırsal yerleşmeleri ile batıda Curi Deresi ile doğuda ise Kozyama Deresi ile çevrelenmektedir (Şekil 2).

Bu köy yerleşmelerine Büyükşehir Yasası ile birlikte artık mahalle statüsü verilmiştir. Fakat coğrafi olarak bu yerleşmeler sahip oldukları fonksiyonları açısından halen kırsal yerleşme özelliği göstermektedirler.

Şekil 2: Ünye Şehri Topoğrafya Haritası

Çalışma sahası jeomorfolojik özellikleri açısından ele alındığında, eğimin az olduğu kıyı şeridinde geniş hilal oluşturan bir koyun ardında alüvyal bir saha üzerinde kurulmuştur. Şehir yükselti değerleri açısından denize yakın seviyelerde gelişme göstermiştir. Şehrsel alan akarsular tarafından taşınan alüvyonlardan oluşmaktadır. İlçe merkezinin içinden Karadeniz'e dökülen Tabakhane deresi şehri ikiye ayırmaktadır. Şehrin 1/4'ü doğu yönünde Tabakhane deresinden başlayıp Ceviz deresine kadar olan alandır. Şehrin 3/4'ü ise Tabakhane deresinin batısından Curi deresine kadar olan alandır. (Şekil 2).

Şehre yakın mesafede bulunan yaklaşık 80 metre yükseltiye sahip Çakır tepe, şehirdeki en yüksek saha durumundadır. Çakır Tepe'den itibaren güneybatı yönünde gidildikçe yükselti artmaktadır. Bu yükselti basamakları Karadeniz'e paralel uzanan sıradağların denize doğru eğim yönünde uzanan girintiler şeklindedir. Şehir mücavir alanından güneye doğru gidildikçe yükselti artmaktadır. Arazi akarsular tarafından aşındırıldığı için parçalı bir görünüm arz etmektedir. Şehir merkezinin bulunduğu alan güneyden kuzeye uzanan iki sırt arasındaki vadi ağzında bulunmaktadır (Şekil 2).

Ünye şehri birçok bakımdan diğer şehirlerden farklılıklar gösterir. Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan Ünye, zengin tarihi dokusu, yerleşmeye uygun bir bölge durumunda olması, ulaşım bakımından hem denizyolu hem de karayolu ulaşımında kilit noktada bulunması açısından her dönemde önemli bir yerleşme olmuştur. Karadeniz'e kıyısı olması ve Karadeniz Sahil

Yolu üzerinde bulunması günümüzde şehri cazip hale getirmiştir. İklim özelliklerinin de iç bölgelere nazaran daha ılıman özellikler göstermesi şehrin önemini arttırmaktadır. Aynı zamanda Ünye geçmişten bugüne bir liman, ticaret ve pazar şehri olma özelliğine sahiptir. Şehir; eğitim, sağlık, iktisadi faaliyetler ile fonksiyonel anlamda sunmuş olduğu hizmetlerle insanları kendine çekmektedir.

Materyal ve Yöntem

Araştırma üç etaptan oluşan bir çalışma sonucunda gerçekleştirilmiştir. İlk olarak konu ile ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde yapılmış olan çalışmalar taranıp ayrıntılı bir literatür araştırması yapılmıştır. Bu aşamada ilgili kurumlardan mevcut kent planları ve şehir haritaları sağlanmıştır.

Araştırmanın ikinci etabını ise saha araştırması oluşturmaktadır. Ünye şehrinin mevcut yerleşim alanı yerinde farklı yerlerden gözlemlenerek sanayi ve ticaret fonksiyon alanlarının tespiti yapılmıştır. İlgili kurumlar olan belediye, resmi kuruluşlar ve meslek kuruluşlarından çalışma için gerekli veriler sağlanmıştır.

Araştırmanın son etabında ise elde edilen bilgiler değerlendirilip, CBS yardımı ile haritalandırılmış, istatistiki veriler derlenerek grafikler ve tablolar oluşturulup, yorumlanmıştır. Sonuç olarak tüm bu aşamalarda elde edilen bulgular değerlendirilip çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Şehirlerin Mekânı Düzenleme Modelleri

Şehirlerin ortaya çıkışı, varlığını devam ettirebilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması ve bu ihtiyaçlarını karşılayacak yolların tespit edilmesi çevrelerinin (hinterland) düzenlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Şehirler ve çevreleri arasındaki ilişki, şehirlerin mekânda dağılışını anlamaya yönelik iki model bulunmaktadır. Bunlardan ilki Thünen'in "İzole Devlet Modeli", ikincisi ise Christaller'in "Merkezi Yerler Teorisi'dir". Thünen "izotopik bir alanda tek şehir mevcut ise, bu şehir çevresindeki tarımsal araziye nasıl düzenlemiştir?" sorusuna yanıt aramıştır. Christaller ise "izotopik bir alanda şehirler nasıl bir dağılım düzeni sergiler?" sorusuna cevap aramıştır. Her iki sorunun cevabı arandığında, birindeki eksikliği diğerinin tamamladığı görülmektedir (Aliağaoğlu ve Uğur, 2010: 123).

Von Thünen Modeli; Johann Heinrich von Thünen, çiftliğini bir laboratuvar haline getirmiş ve tek bir şehrsel merkezin çevresindeki tarımsal sahaların dağılışını etkileyen faktörleri ortaya koymaya çalışmıştır (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 454). "Thünen yedi adet varsayımda bulunmuştur (Aliağaoğlu ve Uğur, 2016: 123-124).

1. Sahada insan ekonomik faaliyet içindedir.
2. İzole devlette tek bir merkezi şehir yer almaktadır.
3. Şehir çevresinde tarımsal aktivitelerde bulunanların etnik kökenleri aynıdır.
4. Topografya tekdüze bir yapıya sahiptir.
5. Sahada aynı iklim şartları hüküm sürer.
6. Toprak verimliliği aynıdır.
7. Ulaşım kolaydır ve insanlar mallarını ilkel ulaşım araçlarını kullanarak kendileri pazara götürmektedirler".

Şekil 3: Thünen modeli

Kaynak: <https://slideplayer.biz.tr/slide/2792672/> (Erişim Tarihi: 12.10.2018)

Thünen modeli birçok çalışmaya öncelik etmekle bilimsel hayata katkı sağlamıştır. Ancak bu model günümüzde birçok özelliğini kaybettiği için geçerliliğini yitirmiştir. Grotewold (1959), Thünen modelinin eksik yönlerini şöyle sıralamıştır:

1. Günümüzde taşıma maliyetleri katı bir şekilde kapladığı yere ve mesafeye bağlı değildir. Bozulma özelliği bulunan ürünler soğuk hava donanımlı ulaşım araçlarıyla çok uzaklara taşınabilmektedir.
2. Şehirlerin istek ve beğenilerinde meydana gelen değişim. Bu değişimin ana nedeni teknolojik gelişmelerdir. Örneğin, yakacak olarak odunun ve kömürün önemini kaybetmesi, doğalgazın önem kazanması.
3. Tarım ürünlerinin pazarlanmasında artık ülke ve dünya ölçeğinde pazar yerleri ortaya çıkmıştır.
4. Şehirsiz alanlar durağan olmayıp farklı yönlerde büyümektedir.

Tüm bu eksik yönler karşısında Thünen modeli önemini yitirmiş ve az gelişmiş alanlarda kullanılabilen bir model haline gelmiştir.

Merkezi Yerler Teorisi (Christaller Modeli); şehirlerin hizmet sahaları yani hinterlandları (iç bölgeleri), çeşitli zamanlarda ve çeşitli yerlerde daima tartışılmaktadır. Şehirler çevrelerindeki yerler/bölgeler için 'merkezi yerler' olarak adlandırılır. Nitekim bir köy yerleşmesi bile çevresinde bulunan daha küçük kırsal alanlar için merkezi bir görev üstlenir (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 456).

Alman Walter Christaller'e göre "Merkezi Yer Kuramı", şehirlerin büyüklük, sayı ve dağılımını açıklamak için tasarlanmıştır. Christaller, şehirleri Von Thünen'in 'tarımsal yerleşme' sinin aksine 'hizmetler yerleşmesi' olarak görmüştür.

Gerçek dünya karmaşık olduğundan ideal mekânın oluşması bir takım varsayımlar ile mümkün olacaktır. Bu nedenledir ki Thünen gibi Christaller de modelini açıklarken bir takım varsayımlarda bulunmuştur. Bu varsayımlar şu şekildedir:

1. Yüzey homojendir. Yani yüzeyde topografya, topraklar, iklim ve kaynaklar aynıdır. Nüfus dağılışı düzenlidir.
2. Tüm yönlerde ulaşım kolay ve mümkündür. Ulaşım masrafları mesafe ile doğru orantılıdır.
3. Tüketicilerin gereksinim ve beğenileri aynıdır.
4. Tüketiciler ihtiyaçları olan bir malı satın almak için en yakın yere giderler. Bu düşünce

'en yakın yer varsayımı' olarak bilinmektedir.

5. Tüketiciler tek amaçlı yolculuk yapmaktadır.
6. Üreticiler kârlarını en üst düzeye ulaştırmak için çalışmaktadır.
7. Altıgen Pazar alanları bulunmaktadır (Aliağaoğlu ve Uğur, 2016: 126-127).

Bu kuram, şehirlerin gelişip büyümesini açıklığa kavuşturması açısından önemlidir. Bir şehir yerleşmesi ile hinterlandı arasındaki ilişkiye değer vermesi bu kuramın önemini arttırmaktadır. Ancak birkaç yönden de eleştirilmektedir. Bir kez ulaşım ve taşınım olanaklarındaki gelişmelerin, merkezi yerler kuramının öngördüğü düzenliliği bozduğu öne sürülmüştür. Ayrıca kuramın şehirlere uygulanmasının pratik güçlükleri de bulunmaktadır. Bir yerleşmenin, merkezileşen bir yerleşme olup olmadığını belirtmekte kullanılan ölçütler de eleştiriye konu yapılmıştır (Keleş, 2016).

Tek Büyük Şehir Kuramı (Mark Jefferson); bu kuram bir şehrin içyapısını incelemekten çok, bir ülke nüfusunun dağılışı, şehirlerin kademelenmesi ile ilgilidir. Kurama göre ülke nüfusu tek bir merkezde ya da iki merkezde toplanmaktadır. Ülkenin kaynakları bu merkezlerce kullanılır. Kuram merkezi rol üstlenen yerleşmelerin gözlemine dayanır. Gelişmekte olan ülkelerin bir çoğunluğunda bu kuram bugün dahi geçerliliğini korumaktadır (Keleş, 2016).

Sıra- Büyüklük Kuramı (George Zipf); Kuram, şehirlerin büyüklüğü ve büyüklük sıraları arasında bir ilişki bulunduğunu varsayımına dayanır. Bu kuralın uygulanmasında ikinci büyük şehrin nüfusunun 2 ile üçüncünün 3, dördüncünün ise 4 ile çarpıldığında en büyük kentin nüfusu bulunmaktadır. Bir ülkede kentler arasında böyle bir nüfus kademelenmesinin ülkedeki kent büyüklükleri arasında bir denge olduğu yönünde yorumlar söz konusudur. Yapılan gözlemler, kademelenmedeki bu dengenin coğrafi uzamda da geçerli olduğunu göstermiştir (Keleş, 2016).

Ünye Şehrinde Sanayi Alanları

Sanayi, yerleşmelerin şehrsel fonksiyonlarının gelişmesi ve şehrsel büyümenin hız kazanmasında önemli bir ekonomik fonksiyondur. Sanayi faaliyetleri ile şehir yerleşmeleri arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Söz konusu ilişki sanayi faaliyetlerinin yerleşmelerin gelişmesinde ve büyümesinde pozitif bir rol oynamasından kaynaklanmaktadır. Sanayi faaliyetleri ile birlikte yerleşmelerin nüfusu artarak, alansal olarak gelişimleri de hızlanır. Dolayısıyla sanayileşme, yerleşmelerin yatay gelişimini etkilediği gibi arazi kullanımını da etkilemektedir. Çalışma alanı ile ilgili geçmiş yıllara ait sanayi faaliyetleri hakkında pek fazla bilgi mevcut değildir.

1870 yılı Trabzon vilayet salnamesine göre Ünye'de küçük ev tipi sanayi üretimi diyebileceğimiz ayakkabı imalatı, saraçlık, dericilik, kürkçülük, tarım aletleri üretimi ile birlikte topraktan tuğla, kiremit, çanak, çömlek gibi sanayiye dayalı üretim yapılmıştır. 1888 yılına ait Trabzon Vilayeti Salnamesinde ise Ünye'de yelken gemilerinin inşa edildiği ve nüfusun önemli bir kısmının da bu işle uğraştığı belirtilmiştir (Emiroğlu, ed., 1993).

Ünye'de sanayi faaliyeti olarak kireç ve taş ocaklarında üretim yapılmıştır. Bu anlamda Ünye taş işçiliği günümüzde yapılmamasına rağmen halen kalıntıları mevcuttur. Çömlekçilik, geçmişte Ünye'nin bir başka önemli imalat sanayisini oluşturmaktadır. Çömlek işçiliği Ünye'de Rumlar ile başlayan bir faaliyet alanıdır. 1902 tarihli Servet-i Fünûn Dergisi'nde çömlek ve kiremit üretiminden söz edilmektedir. Bu dönemde Burunucu Mahallesi'nde 3, Fevzi Çakmak Mahallesi'nde 1 adet çömlek fırını mevcuttur. 1924 yılı nüfus mübadelesi ile Rumların Ünye'den zorunlu göçe tabi tutulması ile çömlek işçiliği sekteye uğramıştır. Ünye halkının bu işi öğrenmesi ancak altı yıl sonra olmuştur. 1930'lu yıllardan sonra çömlek imalatı tekrar gelişme göstermiş ve 1945-1950 yıllarında altın çağını yaşamıştır. Günümüzde Ünye'de çömlekçilikten geriye kalan sadece harabe halde olan çömlek fırınlarıdır (Emiroğlu, ed., 1993).

Ünye'de taş işçiliği 19. yüzyılda önemli bir sanayi faaliyetidir. 'Ünye Taşı' olarak bilinen beyaz ve kırmızı renklerde olan bu taş inşaat alanında kullanılmıştır. 1902 tarihli Servet-i Fünûn Dergisi'nde

ve Trabzon Salnamelerinde Ünye’de 17 adet taşocağı, 4 adet kireç fırını ve 7 adet kiremithane olduğu belirtilir. Diğer illere, özellikle de İstanbul’a Ünye Taşı gönderilmektedir.

Şehir ve çevresindeki sanayi faaliyetleri üç türlü bir dağılışı göstermektedir. Bunlar, şehir içi dağınık küçük ölçekli sanayiler, yol boyu (şeritsel) gelişim alanları ve planlı-toplu gelişim alanlarıdır (Aliagaoglu ve Uğur, 2016).

Ünye’de bulunan şehir içi sanayi faaliyetleri, küçük ölçekli olup şehrin farklı noktalarında dağınık halde bulunmaktadır. Sanayi tesisleri şehir içinde farklı fonksiyonlarla iç içedir. Örneğin binanın zemin katında sanayi faaliyetinde bulunulurken üst katları konut olarak kullanılmaktadır. Ünye şehri, çevresindeki yerleşmeler arasında ticari faaliyetlerin fazla olduğu bir yerleşme özelliği gösterir. Şehirde resmi anlamda kayıt altında bulunmayan, daha doğrusu saha çalışmaları esnasında tespit edilip, resmi kayıtlarda ulaşılabilen çok sayıda işletmeye rastlanmıştır. Bu açıdan şehirde, düzenli nitelik taşımayan çevre köylerden veya çeşitli şekilde apartmanların zemin katlarındaki daireleri kiralayan çok sayıda atölye şeklinde işletmeye rastlanmıştır. Bu küçük tesisler arasında resmi nitelik taşıyan tesisler de bulunmaktadır. Örneğin ekmek fırınları, marangoz atölyeleri, terzihaneler ve çeşitli türdeki iş yerleri bulunmaktadır. Bu tesislerin şehir içerisinde yoğunlaştığı yerler bir bütünlük göstermediği için mekânsal açıdan ciddi bir önem arz etmezler.

Şehirdeki sanayi gelişim alanlarından biri de cadde ve yol boyu (şeritsel) gelişim alanıdır. Çalışma alanında Niksar Caddesi, cadde boyu gelişim alanına örnek teşkil etmektedir. Bu cadde üzerinde mobilya imalatı, PVC, fındık işleme tesisleri ve ekmek fırınları bulunmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4: Ünye Şehrindeki Sanayi Alanlarının Dağılışı

Yol boyu gelişim alanı olarak, Ordu-Samsun Devlet Sahil Yolu üzerinde farklı noktalarda sanayi tesisleri bulunmaktadır. Bu sanayi tesislerinden en dikkat çekici olanı Ünye Çimento Fabrikası’dır. Fabrika 1969 tarihinde, Türkiye Çimento Sanayi ve T.A.Ş % 40 ve Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK)’nun % 40, gerçek kişilerin % 20

paya sahip olarak oluşturduğu ortaklık ile kurulmuştur. İlk üretimi 1974 yılında 560 bin ton/yıl klinker ve 600 bin ton/yıl çimento üretim kapasitesi ile gerçekleşmiştir. Bugün üretimi artan fabrika 1,5 milyon ton/yıl klinker ve 2,6 milyon ton/yıl çimento kapasitesine ulaşmıştır. Fabrikanın 2017 yılı faaliyet raporunda 210 kişiye direk olarak istihdam sağladığı belirtilmektedir. Dolaylı olarak ise yaklaşık 700 kişi bu fabrikanın faaliyet alanlarında çalışmaktadır. Cevizdere mevkiinin batısına fabrikanın yapılması ile doğu tarafında da sanayi ve depolama alanlarında gelişmeler olmuştur.

Ünye Çimento Fabrikası Türkiye'nin 500 büyük sanayi tesisleri arasındadır. Fabrikanın üç önemli dağıtım kolu bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1987 yılında Ünye Limanı üzerinde bulunan Çimento Dolum ve Paketleme Tesisidir. İkincisi, 1998 yılında Rize ili Çayeli ilçesi Limanköy mevkiinde Çimento Dolum ve Paketleme Tesis, Doğu Karadeniz bölgesinin ihtiyacını karşılamak için faaliyete geçirilmiştir. Son olarak ihracatta gelişmeyi hedefleyen fabrika 2008 yılında Romanya Dolum ve Paketleme Tesisini faaliyete geçirmiştir.

Yol boyu gelişim gösteren sanayi faaliyetlerinden bir diğeri ise şehrin daha çok batı yerleşim alanında Nuriye, Atatürk, Gölevi ve Sahilköy mahallelerinin sınırları içinde Devlet Sahil Yolu üzerinde bulunan fındık fabrikalarıdır. Doğudan batıya sırasıyla Oney, Durak, Atıklar, Dost, Uslu ve Çakmaklar fındık fabrikaları bulunmaktadır. Aynı yol üzerinde Ünye Ünsan Un Fabrikası, Üntaş maden fabrikası bulunmaktadır.

Ünyetaş Madencilik Sanayi Ticaret A.Ş. olarak bilinen ÜNTAŞ, 1989 yılında üretime başlamıştır. Yurt içine ve yurt dışına sevkiyatları bulunan işletmenin yurtiçinde 7 bayiliği bulunmaktadır. Ünye Taşı, dört farklı renkten (beyaz, gri, sarı ve kırmızı) oluşmaktadır. Üntaş'ın ham ve işlenmiş toplam taş kapasitesi ayda 15.000 m³'dir.

Ünye'de halk arasında 'kil' olarak nitelendirilen Bentonit madeni bulunmaktadır. Bentonit, sondaj sanayi, döküm sanayi, palet (demir) sanayi, gübre ve hayvan yemi, kâğıt sanayi, kozmetik ve deterjan sanayi, ağartma toprağı ile kedi kumu gibi farklı kullanım alanlarına sahip bir madendir. Son yıllarda evcil olarak beslenen kedilerin tuvaletlerinde yaygın olarak kullanılan bentonit, Ünye'de coğrafi işaret olarak verilmek üzere Türk Patent Enstitüsü tarafından değerlendirilmektedir (<http://www.ordu.gov.tr/unye>, E.T: 29.09.2020). Ünye ilçesi İnkur mevkiinde 3.051 hektarlık geniş bir sahada üç farklı noktada 2,5 milyon ton bentonit rezervi bulunmaktadır (Foto 1). Ayrıca Üçpınar mevkiinde 1.472 hektarlık alanda 2 milyon ton bentonit rezervi tespit edilmiştir. İşletmeler Ünye Madencilik San.Tic.Ltd.Şti ve BB Madencilik Ltd. Şti tarafından kullanılmaktadır.

Foto 1: Ünye'deki Bentonit Ocağından bir Görünüm.

Çalışma alanında planlı/toplu sanayi olarak, Ünye Küçük Sanayi Sitesi şehir yerleşmesinin güneyinde

Niksar Caddesi üzerinde kurulmuştur. Sanayi sitesinin tam olarak ne zaman kurulduğu bilinmemekle birlikte Küçük Sanayi Sitesi Kooperatifi 1989 yılında kurulmuştur. Küçük Sanayi Sitesi ve çevresinde, Ünye belediyesinin tutmuş olduğu kayıtlarda 253 işyeri bulunmaktadır. Bu iş yerlerinin 133'ü ulaşım ile ilgili meslek gruplarından oluşurken 120 işyeri farklı meslek gruplarından oluşmaktadır. Ulaşım ile ilgili meslek grupları içinde 36 oto kaportacı, 32 oto tamirci, 17 oto yedek parça, 9 oto bakım, 8 oto elektrikçi ile iş yeri sayısı en fazla olan meslek gruplarıdır. Bununla birlikte diğer meslek grupları içinde 36 mobilya imalatı, 20 demir doğrama, 11 PVC, 9 mermer atölyesi, 7 tornacı ile sanayi sitesi ve çevresinde en fazla yoğunluk gösteren meslek gruplarıdır (Tablo 1). İş yerlerinde istihdam eden işçi sayısı yaklaşık 890 kişidir. 80 işçi Kuzey Iraklı göçmenlerden oluşmaktadır.

Tablo 1: Küçük sanayi sitesi ve çevresinde faaliyette bulunan işletmelerin sektörel dağılımı

Meslek Grupları	İşyeri Sayısı	Meslek Grupları	İşyeri Sayısı
<i>Ulaşım ile İlgili Meslekler</i>		<i>Diğer Meslekler</i>	
Oto Kaporta	36	Mobilya imalatı	36
Oto Tamirci	32	Demir Doğrama	20
Oto Yedek Parça	17	PVC	11
Oto Bakım	9	Mermer Atölyesi	9
Oto Elektrik	8	Tornacı	7
Oto Döşeme	6	Marangoz	5
Oto Elektrikçi	4	Cam	5
Oto Aksesuar	4	Demir Çelik	5
Oto Cam	3	Hızır Atölyesi	4
Oto Lastik	3	Demirci	4
Oto Yıkama	3	Mermer	4
Oto Egzoz	2	Kaynakçı	3
Rotbalans	2	Hurda	2
Oto Galeri	2	Boya İmalatı	1
Madeni Yağ	1	Cam Balkon	1
Oto Galeri	1	Elyaf İmalatı	1
		Motor Atölyesi	1
		Römork İmalatı	1
TOPLAM	133	TOPLAM	120

Kaynak: <http://www.unyekent.com/k42-arastirma/h3035-tarihin-sakladigi-sirlar-63-tarih-boyunca-unyede-yasamis-kavim-ve-uluslar-13-unya-1800-yillari.html> (E.T.: 04.12.2019).

Ünye Küçük Sanayi Sitesi şehrsel gelişimin yönüne etki etmiştir. Şehrin kuzeyden güneye Niksar Caddesi boyunca gelişimine katkı sağlamıştır. Fakat geçmişte Küçük Sanayi Sitesi ile şehir yerleşimi arasında mesafe farkı varken günümüzde bu mesafe farkı ortadan kalkmış durumdadır.

Küçük Sanayi Sitesinin yetersiz kalmasından dolayı Niksar Caddesinin her iki tarafında sanayiye dayalı iş yerleri mevcuttur. Ayrıca Ünye Sanayi Sitesinin dışında şehrin doğusunda Cevizdere mevkiinde sanayi işletmeleri ve depolama tesisleri bulunmaktadır. Bu alanın daha çok depolama alanı olarak kullanılmasının sebebi ulaşım bakımından hem karayolu hem de denizyolu ulaşımına yakın konumda olması ve arazinin düz bir yapıya sahip olması etkili olmuştur. Yaklaşık 80 hektarlık bir alandan oluşmaktadır. Bununla birlikte Ünye Limanı ve Tersanenin de bu mevkide bulunması sanayi faaliyetleri açısından avantaj oluşturmaktadır.

Küçük Sanayi Sitesi'nin toplam alanı 72.469m²'dir. Bu alan arazi kullanımı bakımından belediye geçici hizmet sınırının % 0,28'ine karşılık gelirken Yunus Emre mahallesinin % 2,86'sını oluşturmaktadır. Kentsel mahalle alanının ise % 0,24'ünü oluşturmaktadır. Şehirde bulunan diğer sanayi tesis alanları ise belediye geçici hizmet alan sınırının % 3,69'unu oluşturmaktadır. Kentsel

mahalle sınırının ise % 3,15'ini oluşturur.

Günümüzde Küçük Sanayi Sitesinin şehir ile birleşmiş durumda olması ve sanayi sitesinin yetersiz kalması organize sanayi bölgesini zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda 2016 yılında Göbü kırsal mahallesi sınırları içerisinde Curi deresi kenarında yaklaşık 55,77 hektarlık alana Ünye Organize Sanayi Bölgesi planlanmıştır.

Ünye Küçük Sanayi Sitesinin sürdürülebilirliği bulunmamaktadır. Şehirle birleşmiş durumda olması birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Görüntü ve gürültü kirliliğinin yanında şehir trafiğini de olumsuz etkilemektedir. Ayrıca alansal olarak dar bir alana hapsolması sanayiye dayalı iş yerlerinin şehir içine dağılmasına neden olmuştur. Yeni planlanan Ünye Organize Sanayi Bölgesinin yer seçimi de tartışma konusudur. Bu saha alansal olarak her ne kadar şehir dışında kalsa da Curi deresi kenarında bulunmasından dolayı riskli bir bölgededir. Dere zaman zaman aşırı sağanak yağışlar sonucu taşkınlarla karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca dere kenarına böyle bir organize sanayi bölgesinin faaliyete geçirilmesi çevrenin fauna ve florasını olumsuz etkileyecektir. Cevizdere mevkiinde bulunan sanayi ve depolama alanı da riskli ve afet bölgesidir. 8 Ağustos 2018 tarihinde yaşanan taşkın afetinde saha sular altında kalmış hatta Karadeniz Sahil Yolu'ndaki Cevizdere köprüsü yıkılmıştır. Bu gibi alanların park, bahçe ve yeşil alan olarak kullanılması daha uygun olacaktır.

Ünye Şehrinde Ticaret Alanları

Düzenli olarak gerçekleştirilen mal ve hizmet alışverişi şehrin kendine özgü bir özelliğidir. Bu mal alışverişinde etkin ve yürütücü güç ise ticarettir (Karaboran, 1985). *"Ticaret, her türlü mal ve hizmet alım satımını kapsayan ekonomik etkinliktir"*. Genel çerçevesi ile üretici ile tüketici arasında gelişen aracılık faaliyetlerini kapsar (Elibüyük, 2000).

Ünye şehri ilk kurulduğu günden bugüne, mekânsal olarak önemli bir noktada yer alması ve bulunduğu coğrafyanın sunduğu fırsatlar ile ticari faaliyetler açısından medeniyetler için hep ilgi çekici olmuştur. Karadeniz kıyı kuşağında kurulan bir yerleşme olması, önemli bir limana sahip olması ve İpek Yolu'nun Karadeniz'e açılan bir kolunun üzerinde olması Ünye'yi ticari merkez haline getirmiştir.

Ünye'de ticari faaliyetler tarihi kayıtlardan elde edilen bilgilere göre M.Ö. 7. yüzyılda Miletliler döneminde koloni ticareti olarak başlamaktadır. Miletliler Ünye'den aldıkları ürünleri başka ülkelere pazarlamışlardır. Osmanlı döneminde donanmanın ihtiyacı Ünye'den karşılanmıştır. Bu ihtiyaç da ticaretin canlanmasına neden olmuştur. Ayrıca Fransız seyyah J. Philip Fallmerayer, "Fragmentaus dem Orient" adlı eserinde Ünye'nin ipek ticareti açısından önemli bir yer olduğunu belirtmektedir. 16. yüzyıldan sonra Diyarbakır ve Halep'ten getirilen mallar, Eflak, Boğdan, Ukrayna ve Karadeniz havzasındaki diğer bölgelere Ünye limanından gönderilmiştir. 16 ve 17. yüzyıllarda Karadeniz'de en önemli ticaret iskelelerinden biri Ünye'dedir. 1830 yılında Canik Sancağına bağlı Ünye kazasında 218 dükkân, 61 mağaza, 1 han ve 1 hamam bulunmaktadır (Genç, 2013). 1845 yılında Ünyeli kaptanlara başka ülkelerle ticaret yapma izni (Sened-i Bahri) verilmiştir. 1870 yılı Trabzon Vilayet salnamesi kayıtlarında Ünye çarşısında bakırcılık, demir işçiliği, kuyumculuk, el halıları, kayık ve sandal ile ticaret gemileri için kendir bitkisinden halat üretilip ticaretinin yapıldığı belirtilmektedir. Osmanlı arşiv kaynaklarına göre Ünye'de 1870 yılında 25 mağaza, 300 dükkân, 1871'de 68 mağaza 349 dükkân, 1902'de 660 dükkân ve mağaza bulunmaktadır (Doğan, 2006).

Tablo 2. Ünye Kazasında mesleklere göre esnaf sayımları (1830)

Meslekler	Sayı	Meslekler	Sayı	Meslekler	Sayı	Meslekler	Sayı
Ekmekçi	10	Saatçi	1	Attar	27	Kebapçı	2
Demirci	12	Makaracı	3	Terzi	40	Mumcu	1
Çilingir	2	Nalbant	4	Çubukçu	2	Boyacı	4
Tuzcu	15	Beziryağcı	2	Çarıkçı	2	Bıçakçı	1
Saraç	1	Kaltakçı	1	Uncu	2	Çakmakçı	3
Kuyumcu	7	Bakırcı	2	Şerbetçi	2	Çıkırıkçı	1
Kahvehane	17	Kalaycı	4	Bezzaz	4	Çömlekçi Fırını	5
Bakkal	7	Mağaza	61	Abacı	3	Çömlekçi	2
Berber	11	Han	1	Dikici	8	Hamam	1
Duhancı	6	Kasaphane	1	Kürkücü	3	Toplam	281

Kaynak: Genç, 2013.

Trabzon Vilayeti Salnamesinde (1888), Ünye kazasında ürün olarak başlıca buğday, çavdar, mısır, fasulye, kendir, kendir tohumu, keten ve hayvan yemi üretimi yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca sebze ve meyvenin de hemen hepsinin üretildiği belirtilmiştir. Yine aynı salname kayıtlarında Ünye kazasında 2 han, 3 hamam, 41 kahvehane ve 403 dükkân bulunduğu belirtilmiştir (Genç, 2013).

Ticari faaliyetlerin meydana geldiği önemli yerlerden biri şehrsel alan içerisinde yer alan çarşılardır. Ünye’de çarşı kültürü geçmişten günümüze önemli noktada yer almıştır. Özellikle Osmanlı Devletinde çarşılar ticaretin merkezi ve aynı zamanda şehrin kalbidir. Klasik Osmanlı dönemi kasabalarında olduğu gibi Ünye’de de çarşı merkezde bir cami etrafında şekillenmiştir. Orta Çarşı Ünye’nin eski ticaret ve yerleşim alanıdır. 16. yüzyıla kadar şehirde daha çok Rumlar ve Ermeniler varlığını sürdürmüştür. 18. yüzyıl itibari ile çarşıda daha çok Müslüman nüfus etkinliğini göstermiştir. Orta Çarşı; bakırcılar, çapulacılar, çarıkçılar ve manifaturacılar olmak üzere dört arastadan oluşmaktadır. Müslüman nüfusun artışı ile kırsal alanda yaşayanlar da ürünlerini pazarlamak için çarşıya gelerek esnafılık yaptığı bilinmektedir (Genç, 2013). Çarşı esnafı daha çok Müslüman nüfustan oluşurken gayrimüslimler ise liman kenarlarında ticari işlerle uğraşmaktadır. Günümüzde Orta Çarşı olarak bilinen alan yine Ünye’nin en önemli ticari ve kültürel alanıdır. Orta Çarşı bir kültürel değer olarak belediye tarafından restorasyona tabi tutulmuş fakat eski dönemlerdeki zanaatlar bugünün teknolojisi karşısında ayakta kalamayıp tükenmek üzeredir.

Osmanlı döneminde ticari ürünlerin üreticiden tüketiciye ulaşmasında şehirlerde çarşı içerisinde hanlar, arastalar, dükkânlar ve bedestenler bulunmaktadır. Bu ticari mekânların önemi bir hayli fazladır. Bu mekânlar içerisinde hanlar, şehirlerde tüccarlar için konaklama ve dinlenme alanlarıdır. Ünye şehri İpekyolu kervanının önemli bir merkezi olup, Osmanlı’nın son döneminde Kefeli Han’ı ile ticari faaliyetlerde bulunmuştur (Genç, 2013).

1871 yılında inşa edilen bugün Kaledere Mahallesi Yenice sokakta bulunan Kefeli Han yaklaşık 150 yıllık bir tarihi geçmişe sahiptir. Kefeli Han tüccarların at ve develerini bağlayıp konakladığı bir yapı olarak kullanılmıştır. Handan develerle tütün sevkiyatı yapıldığı bilinmektedir (Genç, 2013). Bununla birlikte farklı dönemlerde şarapçılık, çapulacılık, cam atölyesi, mermercilik ve mahzen olarak da kullanıldığı bilinmektedir. Han uzun yıllar şehrin ticari faaliyetlerine ev sahipliği yapmıştır. Ünye ticari hayatında hancılık önemli olup, hatta halk arasında Niksar caddesinin şehre giriş yeri ‘Han Boğazı’ olarak adlandırılmaktadır. Bugün Kefeli Han’dan geriye kalan sadece kenar duvarlarıdır. Kefeli Han, Ünye Belediyesi tarafından restorasyon kapsamına alınmış ve restorasyon çalışmaları halen

devam etmektedir.

Ünye ayakkabı üretiminde merkez bir konuma sahiptir. Bugün tabakhane deresi olarak bilinen derenin ağız kesiminde köprübaşı mevkiinde geçmişte deri işlenen tabakhanelerin bulunduğu rivayet edilmektedir. Bu tabakhanelerde birçok türde deri işlenip, ticareti yapılmıştır. Derenin adını da buradan aldığı söylenmektedir. Çapulacılık Ünye halkının temel geçim kaynaklarından bir tanesini oluşturmuştur. Ayakkabıcılar arastasında ticari olarak ayakkabıların üretildiği ve üretilen ayakkabıların devalerle sevk edildiği bilinmektedir (Genç, 2013).

Ünye ticaretinin önemli kollarından bir tanesi de bakırcılıktır. Bu meslek dalı ile ilgili Ünye’de bir de bakır işçiliği yapılan ve üretilen ürünlerin pazarlandığı Bakırcılar Arastası bulunmaktadır. 19. yüzyılda bakır işçiliği ve ticareti Rumlar tarafından yapılmakta ve usta çırak ilişkisine dayanmaktadır. 1924 yılında mübadele ile Rumlar Ünye’den İstanbul ve Yunanistan’a gönderilmiştir. Bu süreçte Rum ustaların yanında yetişen Türk çıraklar bakırcılığı devam ettirmişlerdir. Günümüzde halen bu arasta içerisinde birkaç işletme ile bakırcılık devam etse de eski ticari önemini yitirmiştir (Genç, 2013).

Günümüzde, Ünye şehir yerleşim alanında ticari fonksiyonların önemli bir bölümünü oluşturan iş ve ticaret faaliyetleri, özellikle Kaledere ve Liseler mahallelerinin cadde ve sokaklarını kapsamaktadır (Şekil 5). Bununla birlikte Çamurlu, Burunucu ve Atatürk mahallelerinin Karadeniz Sahil Yolu kenarındaki konutların alt katları ticari faaliyetlerin yapıldığı mekânlar konumundadır.

Ünye’nin ticaret fonksiyonunu oluşturan işletmeler on kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlar perakende ticaret, büyük ticaret, küçük sanayi ve imalathaneler, yeme-içme-dinlenme-eğlenme hizmetleri, büro hizmetleri, bankalar ve sigorta acenteleri, ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmeleri, ulaşım hizmetleri, sağlık hizmetleri ve diğer hizmetlerdir. Ünye şehrinde ticari fonksiyon sahalarının dağılışı iş yerlerinin sayısı oldukça önemlidir. Şehirde perakende ticareti kapsamında toplamda 1565 işyeri sayısı bulunmaktadır. Bu sayı toplam ticaretin % 51’ini oluşturmaktadır. Yeme-içme-dinlenme-eğlenme hizmetleri kapsamında 564 (% 18), küçük sanayi ve imalathaneleri 436 (% 14), ulaşım ile ilgili ticaret ve sanat işletmeleri 186 (% 6), büro hizmetleri 107(% 3), büyük ticaret 97 (% 3), ulaşım hizmetleri 52 (% 2), bankalar ve sigorta acenteleri 33 (% 1), sağlık hizmetleri 33 (% 1) ve diğer hizmetler kapsamında da 20 (% 1) iş yeri bulunmaktadır (Şekil 6).

Şekil 5: Ünye Şehri'nde merkezi iş sahasında (MİS) ticaret alanlarının dağılışı

Şekil 6: Ünye Şehrindeki Ticari İşletmelerin Oransal Dağılışı

Değerlendirme ve Sonuç

Orta Karadeniz bölgesinin önemli yerleşim birimleri arasında bulunan Ünye şehri, temelde kırsal faaliyetlerin yoğun olduğu bir yörede bulunan, merkezileşmiş şehir yerleşmeleri arasında yer alır. Christaller'in Merkezi Yerler kuramına göre Ünye şehri, Karadeniz kıyısında yer alan pek çok şehir gibi, küresel ölçekte gelişme potansiyeli yüksek olan yerleşmeler arasındadır. Ünye, her ne kadar çevresindeki şehirlere göre merkezileşmiş bir konumda yer alsa da sahip olduğu potansiyeli yeterince kullanamamıştır. Şehrin sanayi açısından gelişme potansiyeline sahip olmakla birlikte olması gerektiği konumda olmayan bir gıda sanayisi gerçeği söz konusudur. Bu çalışmada fındık ve fındığa dayalı sanayi tesislerinin de vurgulanmaması, potansiyelin gerektiği gibi kullanılamamasının bir göstergesidir. Fındık, Karadeniz kıyısında yer alan (Doğu Karadeniz dışında) tüm yerleşmeler için en önemli ekonomik faaliyet kaynağıdır. Bu tarım ürününün yalnızca üretimi değil, bu ürünün hammadde olarak kullanıldığı sanayi faaliyetlerinin de gelişmesi gerekir. Ordu il merkezi ve çevresi, Giresun ve ilçelerindeki küçük işletmeler dışında fındığa dayalı sanayi tesislerinin, yapılan gözlemler ışığında yetersiz olduğu görülmüştür.

Ünye Organize Sanayi Bölgesinin yer seçimi de tartışma konusudur. Söz konusu saha şehir yerleşmesi dışında olsa dahi Curi dere yatağı kenarında bulunmasından dolayı afetler açısından riskli ve bölgenin fauna, flora ve su kaynakları açısından tehditler. Ayrıca bu saha tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Bir sanayi bölgesi yeri seçiminde hammadde, ulaşım, enerji, yakıt, iş gücü, pazar, su temini, atık maddelerin durumu, sermaye, sit maliyetleri ve doğal şartlar gibi birçok faktör etkilidir. Bu faktörlerin her ne kadar hepsi olmasa da büyük ölçüde karşılanacağı sahalara yer seçimi için uygundur. Sanayide yer seçimi bu bakımdan önem arz etmektedir.

Sanayi ile birlikte ticaret, şehirselleşme fonksiyonlarının temelinin oluşturmaktadır. Ünye, bulunduğu matematik ve coğrafi konum ile birlikte hammadde-ulaşım-pazarlama olanakları açısından Karadeniz kıyısındaki önemli sanayi merkezleri arasında bulunmaya aday şehirler arasında yer almaktadır. Bu potansiyelin en verimli ve sürdürülebilir şekilde kullanılabilmesi için bu ve buna benzer araştırmalar mutlaka dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aliağaoğlu, A. ve Uğur, A. (2010). *Şehir Coğrafyası*. Ankara: Nobel Akademi Yayınevi.
- Benek, S.; Elmastaş, N. ve Günel, V. (2007). "Van Gölü Havzası'nın Kalkınmasında Tatvan'ın Rolü", I. Uluslararası Tatvan Sempozyumu, 31 Ağustos-2 Eylül, Tatvan Belediyesi, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Dinç, Y. (2015). *Antakya (Hatay) Şehir Coğrafyası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Hatay.
- Doğan, O. (2006). *Karadeniz'de Bir Boğaziçi Ünye*. Ordu Kent Araştırmaları Serisi 2, İstanbul: Mor Çiçek Yayınları.
- Elibüyük, M. (2000). *Matematik Coğrafya*. Ankara: Ekol Yayınevi.
- Emiroğlu, K. (Ed). (1993). *Trabzon Vilayeti Salnamesi*. Ankara: Trabzon Vakfı.
- Emiroğlu, M. (1975). Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S. 7 (Ayrı Basım), Ankara.
- Genç, S. ve Osman K. (Ed). (2013). *II. Mahmut Döneminde Canik Sancağında Esnaf ve Dükkânlar: Tarih Boyunca Karadeniz Ticareti ve Canik*. Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları. No: 55.
- Güner, İ. (1997). Iğdır'ın Kentsel Fonksiyonları ve Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 32, İstanbul.
- Karaboran, H. H. (1985). İki Eğreti Yerleşme Şekli "Banı" ve "Pey". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.39: 83-104.

- Keleş, R. (2016). *Kentleşme Politikası (Gözden geçirilmiş onbeşinci baskı)*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Özçağlar, A. (2014). *Coğrafya Giriş - Sistematiği, Kavramlar, Yöntemler*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Özgüç, N. ve Tümertekin, E. (2012). *Coğrafya: Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Şahinalp, M. S. (2019). Fonksiyonları ve Arazi Kullanım Problemleri Açısından Suruç Şehri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 12: S. 68.
- Şahinalp, M.S.; Elmastaş, N. ve Günel, V. (2014). "Van Gölü Havzası'ndaki Şehirlerin Morfolojik Sınıflandırılması", III.Uluslararası Ahlat-Avrasya Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu, 22-24 Eylül, Ahlat-Bitlis.
- Şikoğlu, E. (2017). *Nevşehir Şehir Coğrafyası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Elazığ.
- Taş, B. (2016). *Türkiye'nin Kırsal Yerleşmeleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Tolun-Denker, B. (1977). Yerleşme Coğrafyası-Kır Yerleşmeleri. İstanbul: *İstanbul Üniv. Yay. No: 2275, Coğrafya Enst. Yay. No: 93*.
- Tunçdilek, N. (1967). Türkiye İskân Coğrafyası - Kır İskânı (Köy-Altı İskân Şekilleri). İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1283, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 49*.
- Tümertekin, E. (1973). Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirselle Fonksiyonlar. İstanbul: *İst. Üniv. Yay. No: 1840, Coğ. Enst. Yay. No: 72*.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (1998). *Beşeri Coğrafya, İnsan-Kültür-Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.